

נורברט אליאס: קורות חייו ועבודותיו העיקריות

גדי אלגזי

נורברט אליאס נולד ב-22 ביוני 1897 למשפחה יהודית דוברת גרמנית בברסלאו (כיום ורוצלב, פולין), בנם היחיד של סופיה והרמן אליאס, יצרן טקסטיל אמיד. לאחר לימודיו בגימנסיה התגייס אליאס בשנת 1915 לצבא הגרמני והניח קווי רדיו וטלגרף בפולין ובחזית המערבית במלחמת-העולם הראשונה. כשהוא סובל ככל הנראה מהלם קרב, חזר אליאס בשנת 1918 לברסלאו ונרשם ללימודי רפואה. במקביל החל ללמוד פילוסופיה אצל ריכרד הוניגסואלד (Honigswald), שהשפיע עליו עמוקות, ובסופו של דבר זנח את לימודי הרפואה לחלוטין לטובת הפילוסופיה.

במשך כל שנות לימודיו היה אליאס חבר הנהגת הבלאו-וייס בברסלאו, ארגון נוער ציוני אליטיסטי, שתפס עצמו כחלוץ התנועה הציונית. לאחר מכן נמנע אליאס בעקביות מלזהות את עצמו עם כל קבוצה, אתנית או אחרת. חילוקי דעות עם מנחהו הוניגסואלד עיכבו את אישור עבודות הדוקטורט שלו, רעיון ואינדיבידואל: חקירה ביקורתית של מושג ההיסטוריה שהוגשה ב-1924. לאחר פשרה שהושגה, נפרדו דרכיהם ודרכו האקדמית של אליאס נחסמה. בינתיים כירסמה האינפלציה בהון משפחתו, ואליאס החל לעבוד למחייתו בבית-חרושת למוצרי מתכת. עם התאוששות המארק הגרמני, פנה שוב לאקדמיה והחל ללמוד בהיידלברג; תחת רושם חוויותיו במלחמה ובמפעל החליט לפנות לסוציולוגיה, אותה למד בעיקר בכוחות עצמו, שכן הדיסציפלינה אך החלה להתמסד באוניברסיטאות: אליאס היה לפי עדותו שלו בן לדור הסוציולוגים, שלא למדו מעולם סוציולוגיה. כאשר מונה קארל מנהיים, איתו היה אליאס מיוודד, לפרופסור בפרנקפורט, הזמין את אליאס להצטרף אליו כאסיסטנט. אליאס השלים את החברה החצרונית, חיבור ההביליטציה שלו — תנאי מוקדם בגרמניה לקבלת מישרה אוניברסיטאית בכירה — ברגע האחרון ממש, לפני שנאלץ לעזוב אותה ב-1933. הספר פורסם לראשונה ב-1969 (תרגום אנגלי, 1983). אליאס עבר לפריס ומשם עבר ב-1935 ללונדון, שם כתב את יצירתו העיקרית, תהליך הציויליזציה. במקביל השלים ספר קצר, חברת האינדיבידואלים, שבו ניסח את עיקרי השקפתו הסוציולוגית. הספר אמור היה ללוות את פירסום תהליך הציויליזציה, אך יצא לאור לראשונה רק ב-1983 (תרגום אנגלי, 1991).

בלונדון התפרנס אליאס מעבודות מזדמנות והירצה במסגרת יחידות להוראת מבוגרים; לאחר פרוץ מלחמת העולם מצא אף את עצמו לזמן קצר במחנה מעצר לאזרחים גרמניים. הוא עבר הכשרה כמטפל בפסיכואנליזה קבוצתית ובשנת 1954 מצא מישרת מרצה לסוציולוגיה באוניברסיטת לייסטר. כמה מעבודותיו משנות החמישים עוסקות בסוציולוגיה היסטורית של הספורט, ומנסות לעקוב דרכו אחר דפוסי קונפליקטים ותמורות בעיצוב האלימות במסגרת 'תהליך הציויליזציה' (הן מקובצות בספר בחיפוש אחר ריגושים: ספורט ופנאי בתהליך הציויליזציה שפירסם עם אריק דאנינג ב-1986). שורה אחרת של מחקרים מוקדשים לסוציולוגיה של הידע (מימסדים והיירארכיות במדע, 1982) וקשורים בהתעניינותו הנמשכת של אליאס במעורבות וריחוק והשלכותיהם על תהליכי מחקר, שמצאה ביטוי בספרו מעורבות וריחוק, שהתפרסם ב-1983 (תרגום אנגלי, 1987). ב-1962 נסע אליאס לשנתיים כמרצה אורח לאקרה בירת גאנה, ובשנה שלאחר מכן יצא לגימלאות. הספר שחיבר עם ג'ון סקוטסון (Scotson), מבוססים ואוטוטיידיים, שהתפרסם ב-1965, לא זכה כמעט לביקורות עם פירסומו (מהדורה אנגלית מעודכנת יצאה ב-1994). עד לפירסומו מחדש של תהליך הציויליזציה ב-1969 היתה עבודתו של אליאס ידועה בעיקר רק למכריו וידידיו בהולנד ובגרמניה. בשנותיו האחרונות זכה להכרה רחבה והוזמן להרצות באוניברסיטאות רבות. לפופולריות גדולה במיוחד זכה המבוא הקצר שלו לסוציולוגיה (מהי סוציולוגיה?, 1978). בין עבודותיו המאוחרות אפשר למצוא נסיון לאינטרפרטציה סוציולוגית של מוצרט (תרגום לאנגלית, 1993), ספרון שירה ואת החיבור על הגרמנים (תרגום לאנגלי, 1995), שבו ניסה לענות לכמה

ממבקריו ולהציע ניתוח של התפתחות ההביטוס הלאומי הגרמני. נורברט אליאס נפטר ב-1990 באמסטרדם.

כתבי אליאס יוצאים כעת בהדרגה לאור במהדורה מדעית מתוקנת בהוצאת Suhrkamp, פרנקפורט. רוב חיבוריו החשובים של אליאס נגישים כעת בתרגום לאנגלית:

- Norbert Elias, *The Civilizing Process* (Oxford: Basil Blackwell, 1994)
——, *The Court Society* (Oxford: Basil Blackwell and New York: Pantheon Books, 1983)
——, *The Society of Individuals* (Oxford: Basil Blackwell, 1991)
—— with Eric Dunning, *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process* (Oxford: Basil Blackwell, 1986)
——, “Sociology of Knowledge: New Perspectives”, *Sociology* 5 (1971), 149-168, 355-370
—— “Scientific Establishments,” in Elias, Herminio Martins and Richard Whitley (eds.), *Scientific Establishments and Hierarchies*. *Sociology of the Sciences Yearbook* 1982 (Dordrecht: Reidel, 1982), 3-70
—— *Involvement and Detachment* (Oxford: Basil Blackwell, 1987)
—— with John L. Scotson, *The Established and the Outsiders: A Sociological Enquiry into Community Problems*. Enlarged new edition (London: Sage Publications, 1994)
—— *What is Sociology?* (London: Hutchinson, 1978)
—— *Mozart: Portrait of a Genius*. Michael Schröter ed. (Cambridge: Polity Press, 1993)
—— *The Germans: Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Michael Schröter ed. (Cambridge: Polity Press, 1996)

חומר על מהלך חייו של אליאס והתפתחותו האינטלקטואלית:

- Norbert Elias, *Reflections on a Life* (Cambridge: Polity Press, 1994)
Human Figurations: Essays for Norbert Elias (Amsterdam: Sociologisch Tijdschrift, 1977)
Hermann Korte, *Über Norbert Elias. Das Werden eines Menschenwissenschaftlers* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1988)
Jörg Hackeschmidt, *Von Kurt Blumenfeld zu Norbert Elias: Die Erfindung einer jüdischen Nation* (Hamburg: Europäische Verlagsanstalt/Rotbuch Verlag, 1997)
Karl-Siegfried Rehberg (ed.), *Norbert Elias und die Menschenwissenschaften: Studien zur Entstehung und Wirkungsgeschichte* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1996)

אתרים באינטרנט המוקדשים לעבודתו של אליאס וכוללים ביבליוגרפיות מעודכנות:

<http://www.norberteliasfoundation.nl/>

<http://www.usyd.edu.au/su/social/elias/elias.html>